

MÜEZZİN-ZÂDE'NİN DEVLETÜ'L-UŞŞÂK ADLI ESERİNDE MUHAMMEDİYE ETKİSİ

Fatih KOYUNCU ORCID ID: | [0000-0002-0118-1566](https://orcid.org/0000-0002-0118-1566) | fkoyuncu06@gmail.com

Doç. Dr. Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kırşehir-Türkiye/ Ass. Prof. Kırşehir Ahi Evran University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Turkish Language and Literature, Kırşehir-Türkiye ROR ID: <https://ror.org/05rrfpt58>

Ahmet DOĞAN | ORCID ID: | [0000-0002-0267-6229](https://orcid.org/0000-0002-0267-6229) | ahmetdogan@ahievran.edu.tr

Prof. Dr. Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kırşehir-Türkiye/ Prof. Dr. Kırşehir Ahi Evran University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Turkish Language and Literature, Kırşehir-Türkiye ROR ID: <https://ror.org/05rrfpt58>

Atıf Bilgisi/Citation: Koyuncu, Fatih; Doğan, Ahmet. "Müezzîn-zâde'nin Devletü'l-Uşşâk Adlı Eserinde Muhammediye Etkisi". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 35 (Aralık 2025), 294-304. <https://doi.org/10.15247/devdergisi.1775371> Koyuncu, Fatih; Doğan, Ahmet. "The Influence of Muhammediye on Müezzîn-zade's Devletü'l-Uşşâk". *The Journal of Ottoman Literature Studies*, 35 (December 2025), 294-304. <https://doi.org/10.15247/devdergisi.1775371>

Geliş Tarihi/Date of Submission: 01.09.2025

Kabul Tarihi/Date of Acceptance: 04.10.2025

Yayın Tarihi/Date of Publication: 30.12.2025

Değerlendirme/Peer-Review: İki Dış Hakem-Çift Taraflı Körlleme/Double anonymized-Two External

Araştırma Makalesi/Research Article

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur./ It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited

Benzerlik Taraması/Plagiarism Checks: Yapıldı – Turnitin

Etik Bildirim/Complaints: divanedebiyatidergisi@gmail.com

Yazar Katkıları/Author Contributions: Araştırmanın Tasarımı (CRediT 1) Yazar-1 (%50) - Yazar-2 (%50); Veri Toplanması (CRediT 2) Yazar-1 (%50) - Yazar-2 (%50) Araştırma - Veri Analizi- Doğrulama (CRediT 3-4-6-11); Yazar-1 (%50) - Yazar-2 (%50); Makalenin Yazımı (CRediT 12-13) Yazar-1 (%50) - Yazar-2 (%50); Metnin Tashihi ve Geliştirilmesi (CRediT 14) Yazar-1 (%50) - Yazar-2 (%50) / Conceptualization (CRediT 1) Author-1 (%50) - Author-2 (%50); Data Curation (CRediT 2) Author-1 (%50) - Author-2 (%50); Investigation -Analysis -Validation (CRediT 3-4-6-11) Author-1 (%50) -Author-2 (%50); Writing (CRediT 12-13) Author-1 (%50) - Author-2 (%50); Writing – Review & Editing (CRediT 14) Author-1 (%50) - Author-2 (%50)

Finansman/Grant Support: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır/The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research

Telif Hakkı ve Lisans/Copyright & License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları [CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) lisansı altında yayımlanmaktadır/Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the [CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

ISSN: 1308-6553

e-ISSN: 2792-0836

ÖZET

Türk edebiyatında yazıldığı dönemden itibaren kutsal metinlerin dışında toplumun hüsnükabulüne mazhar olmuş ve geniş kitleler tarafından asırlardır okunan şaheserlerin varlığı bilinmektedir. Süleyman Çelebi'nin (öl. 825/1422) *Vesiletü'n-Necât*'ı ile Yazıcıoğlu Mehmed'in (öl. 860/1456'dan sonra) *Muhammediye*'si bu tür kitapların başında gelmektedir. Bu eserlerin rağbet görmesinin temel nedeni Anadolu'da Hz. Muhammed'e karşı duyulan samimi/saf sevgidir. Yazımı 853/1449 yılında tamamlanan *Muhammediye*'nin mevlid gibi çeşitli saiklerle halk arasında okunduğu bilinmektedir. Eser, mevlid metinlerinde yer alan bütün bölümleri ihtiva etmekle beraber hacimli bir kitap olması hasebiyle siyer-i nebiye dair muhtelif konuları da havidir. Yazıcıoğlu, arkadaşlarının ısrarı ve mana âleminde Hz. Muhammed'in emriyle bu eseri kaleme aldığını belirtir. Hz. Muhammed'in hayatına dair bazı safhaların anlatıldığı bu kurucu metin, yazıldığı zamandan itibaren kendisinden sonraki birçok esere kaynaklık etmiş ve ona benzer kitapların yazılmasına vesile olmuştur. *Muhammediye*'yi kaynak olarak kullanan müelliflerden biri de Müezzîn-zâde'dir. Şairin 1045/1635-36 yılında kaleme aldığı *Devletü'l-Uşşâk* adlı manzum eseri muhteva ve şekil açısından *Muhammediye* ile benzer hususiyetlere sahiptir. Eserde işlenen konu başlıklarının yanı sıra Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait kelime ve eklerin kullanımında *Muhammediye*'nin etkisi vardır. Özellikle lafız ve mana bakımından benzer beyitlerin yer alması *Muhammediye*'den temel kaynak olarak istifade edildiğini göstermektedir. Mevlid literatürünün 17. asır örneklerinden olan eserde, *Muhammediye*'nin şekil ve muhteva açısından tesiri önem arz etmektedir. Bu çalışmada Müezzîn-zâde hakkında bilgi verildikten sonra *Devletü'l-Uşşâk* ile *Muhammediye* arasındaki şekil ve muhteva benzerlikleri üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, Mevlid, *Muhammediye*, *Devletü'l-Uşşâk*.

The Influence of Muhammediye on Müezzîn-zade's Devletü'l-Uşşâk

ABSTRACT

In Turkish literature, besides the sacred texts, there have been masterpieces that, since the time they were written, have gained public recognition and have been read for centuries by large audiences. Suleyman Celebi's (d. 825/1422) *Vesiletü'n-Necat* and Yazıcıoğlu Mehmed's (died after 860/1456) *Muhammediye* are among the foremost examples of such works. The primary reason these texts received great acclaim lies in the profound love for the Prophet Muhammad in Anatolia. Completed in 853/1449, *Muhammediye* is known to have been read among the people for various purposes, similar to the mevlid. Although the work contains all the sections traditionally found in mevlid texts, its voluminous nature also encompasses diverse subjects related to the siyar al-nabi. Yazıcıoğlu, at the insistence of his companions and by the command of the Prophet Muhammad in the spiritual realm, composed this work. As a foundational text narrating certain phases of the Prophet's life, it has since served as a source for many later works and inspired similar compositions. One of the authors who used *Muhammediye* as a source was Muezzin-zade. His poetic work *Devletü'l-Uşşâk*, composed in 1045/1635-36, shares similarities with *Muhammediye* in both form and content. In addition to the subject matters treated, the influence of *Muhammediye* can be seen in the use of words and suffixes belonging to the Old Anatolian Turkish period. The presence of especially similar couplets indicates that *Muhammediye* was utilized as a primary source. Written within the 17th-century mevlid tradition, the work demonstrates the significant impact of *Muhammediye* in terms of both structure and content. This study, after providing information about Muezzin-zade, will focus on the formal and thematic similarities between *Devletü'l-Uşşâk* and *Muhammediye*.

Keywords: Classical Turkish Literature, Mevlid, *Muhammediye*, *Devletü'l-Uşşâk*.

Giriş

Türklerin İslam'ı kabul etmesiyle beraber yeni dini öğrenmek amacıyla ilk olarak Kur'an ve hadis tercümeleri yazılmış, Hz. Muhammed'in hayatı hakkında bilgi sahibi olmak amacıyla siyer türünde kitaplar kaleme alınmıştır. Klasik Türk edebiyatı sahasında ortaya konan eserlerde dinî-ahlâki metinler önemli bir yekûn oluşturmaktadır. Şüphesiz dinî eserler arasında Hz. Muhammed'le ilgili türler öne çıkmaktadır. Hz. Peygamber'e duyulan derin sevgi siyer, hilye, miraciyye, şemail ve mevlid gibi türlerin ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Anadolu'da saraydan köy odalarına kadar birçok mecliste toplanan insanlar arasında ve Osmanlı medreselerinde siyere dair metinler okunmuştur. Özellikle halkın geneline hitap eden *Vesiletü'n-Necât*, *Muhammediye*, *Envârü'l-Âşîkîn* ve *Delâilü'l-Hayrât* gibi kitaplar çeşitli vesilelerle halk arasında rağbet gören eserlerdendir.

Anadolu'da Kadı Darîr'le (öl.?) başlayan siyer geleneği çeşitli telif ve tercüme metinlerle devam etmiştir. Özellikle salt bilginin dışında daha çok dinî-destani tarzda yazılan eserler halkın ilgisini çekmiş, müellifin sanat kudretine göre etki alanı genişlemiştir. Lâmiî Çelebi (öl. 938/1532), Celâlîzâde Mustafa (öl. 975/1567) ve Bâkî (öl. 1008/1600) siyer türünde tercüme eser kaleme alan şairlerdendir. Münirî (öl. 927/1521), Veysî (öl. 1037/1628) ve Şeyhülislam Karaçelebizâde Abdülaziz (öl. 1068/1658) bu türde telifi kitap yazarlar arasında yer alır (Uzun, 2009, 325). Siyer kitaplarının yanı sıra özellikle Süleyman Çelebi'nin *Vesiletü'n-Necât* adlı eserinin tesiriyle mevlid türünün yazımına da rağbet edilmiştir. Temelde Hz. Muhammed'in doğumunu konu alan bu türdeki eserlerde genellikle kâinatın yaratılışı, nur-ı Muhammedî'nin intikali, Hz. Peygamber'in doğumu, çocukluğu, miracı ve vefatı gibi konular işlenmiştir. Hz. Muhammed hakkında yazılan bir diğer eser de siyer ve mevlid türü arasında yer alan Yazıcıoğlu Mehmed'in *Muhammediye* adlı kitabıdır. Osmanlı Dönemi'nde yazılan biyografik kaynaklarda eserle ilgili övgü dolu ifadeler yer verilmiştir. Bunlar arasında Latîfî (öl. 990/1582) *Tezkîretü's-şu'arâ ve Tabsîratü'n-Nuzamâ* adlı tezkiresinde: "...ulemâ-yı müteşerri'in ve müfessirîn ü muhaddisîn katında makbûl ü müselleme ve habt u hatâdan vâzıh u eslemdür... inde'llâh mesûb u me'cûr ve inde'n-nâs makbûl ü meşhûrdur." (Canım, 2000, 131-132) ifadeleriyle eserin fıkıh, tefsir ve hadis âlimleri nezdinde muteber olduğunu, halk arasında şöhret kazandığını dile getirmiştir. Edirneli Mecdî Efendi (öl. 1591) *Şakâ'ik* tercümesinde *Muhammediye* ile ilgili "Zebân-ı Türkîde *Muhammediyye* nâm bir kitâb-ı mahmidet-nizâm nazm idüp mebd'e-i âlemden hâtime-i enbiyâ hazretlerinin vefâtına degin olan ahvâli elfâz-ı bedî'u'l-beyânla tibyân eyledi... Letâ'if-i ma'ârif-i sûfiyyeden vâridât-ı fâyizât-ı zevkiyye-i vicdâniyyeyi enbâ-yı ebnâ-yı nâsûtun ahvâl-i şîrîn ü nemekîni ile halt idüp ikisini şîr ü şeker gibi imtizâc itdürdi." (Alpaydın-Odunkıran, 2022, 376-77) cümleleriyle eser hakkında övgü dolu ifadelerin yanı sıra halk arasında şöhret bulduğuna dikkat çekmiştir. Dili ve anlatımı itibarıyla halkın geneline hitap eden *Muhammediye* yazıldığı dönemden itibaren asırlardır birçok müellifi etkilemiş ve bu esere nazireler yazılmıştır.

Yazıcıoğlu Mehmed'in *Megâribü'z-Zamân* adlı Arapça eserini kardeşi Ahmed Bîcân (öl. 870/1466'dan sonra) *Envârü'l-Âşîkîn* ismiyle Türkçeye tercüme etmiştir. Daha sonra şair kendi eserinin bir bölümünü Türkçe olarak yazmış ve kitabına *Muhammediyye fî Na'ti Seyyidi'l-Âlemîn Habîbillâhi'l-A'zam Ebi'l-Kâsım Muhammedini'l-Mustafâ* adını vermiştir. Eserin yazılmasındaki temel maksat Hz. Muhammed'in üstünlüğünü ve faziletini anlatmaktır. Yazıcıoğlu eserin başlığında na't ismini tercih etmiş, "Yenile mevlidim çıksın cihâna" mısraında mevlid kelimesine vurgu yapmıştır. *Muhammediye*'de mevlid türü metinlerde işlenen konuların tamamı yer almaktadır. Eserde mevlid metinlerinde işlenen bahislerin haricinde siyere dair bazı mevzular da mevcuttur. Metinde anlatılan bazı kıssalar işleniş itibarıyla destanî bir anlatım arz eder. Bundan dolayı *Muhammediye* üzerinde çalışma yapanlar bu eserin dinî-destani bir metin olduğu kanaatine varmışlardır (Çelebioğlu, 2018, 88; Köksal, 2011, 29). Yazıcıoğlu, *Muhammediye*'nin yazımını 853/1449 yılında Gelibolu'da tamamlamıştır. Yaklaşık dokuz bin beyit olan eserde anlatımdaki yeknesaklığı kırmak için terciibent, mesnevi ve kıta gibi farklı nazım şekilleri tercih edilmiştir. Bunun haricinde birçok aruz kalıbının kullanıldığı da bilinmektedir. Eserde ilk olarak yaratıcının varlığı, birliği; âlemlerin ve ruhun yaratılışı anlatılmıştır. Daha sonra Hz. Peygamber'in ana rahmine düşmesi, doğumu, çocukluğu, peygamberliği, savaşları, mucizeleri, kıyamet alametleri ve ölümden sonraki hayata dair konular işlenmiştir. Metinde sade bir dil kullanılmasının yanı sıra sehl-i mümteni örneği olacak beyitlerin sayısı da oldukça fazladır. *Muhammediye*, Osmanlı coğrafyasında çok okunmuş, yazma nüshaların dışında matbu olarak da çoğaltılmıştır. Meşhur seyyah Evliya Çelebi eserin Manisa, Sivas, Kütahya, Bolu, Kayseri ve Amasya civarlarında halk arasında ezbere bilindiğini aktarır (Çalka,

2018, 34; Uğur, 2018, 86-87). *Muhammediye* yazıldığı dönemden itibaren bu türde birçok eserin yazılmasına örneklik teşkil etmiştir. Esere yazılan nazire ve şerhlerin dışında muhtelif dinî metinlerde *Muhammediye*'nin tesirleri görülmektedir. İsmail Hakkı Bursevî (öl. 1137/1725) *Ferâhu'r-Rûh* adlı eserinde *Muhammediye*'yi şerh etmiş; Yusuf bin Sultan Şah (öl.?), Kadı Mahmud bin Muhammed Tanrıvermiş (öl. 922/1506) ve Abdürrahim Fedâî (öl. 1303/1885) *Muhammediye*'yi tanzir etmiş; Esîrî Mehmed Yusuf (öl. 1000/1591) ise eseri nesre aktarmıştır (Çalka, 2018, 66-67). *Muhammediye*'nin dinî-destani tarzda yazılan bazı metinlere gerek muhteva gerekse şekil açısından kaynaklık ettiği bilinmektedir (bk. Beğenmez vd., 2025; Çelebioğlu, 2018, 194-196). Bu metinlerden biri de 17. asır şairlerinden Müezzîn-zâde'nin manzum olarak kaleme aldığı *Devletü'l-Uşşâk*'tır.

1. Müezzîn-zâde ve *Devletü'l-Uşşâk* Adlı Eseri

Devletü'l-Uşşâk'ta kendisinden "Müezzînoğlu" ve "Müezzîn-zâde" olarak bahseden müellifle ilgili biyografik ve bibliyografik kaynaklar incelendiğinde bu isimde farklı zamanlarda yaşamış birçok şair tespit edilmiştir. Bu şahsiyetler arasında eldeki bilgiler çerçevesinde *Devletü'l-Uşşâk* adlı bir mesnevi kaleme alan herhangi bir şaire rastlanmamıştır. Eserde müellifle ilgili bir diğer bilgi de "Hemân dem didi dilüm düşd[i] târîh/Ümîdüm yâ Habîba'llâh şefâ'at" beytinde düşürülen ve *Devletü'l-Uşşâk*'ın yazım yılını gösteren H 1045/M 1635-1636 tarihidir. Biyografik kaynaklarda 17. asırda yaşamış Hâfız Ahmed Paşa (öl. 1041/1631) ve Şeyh Ahmed Efendi'nin (öl. 1054/1644) Müezzîn-zâde adıyla anıldığı bilgisi mevcuttur. Eserin yazım yılından hareketle Şeyh Ahmed Efendi'nin bu kitabın müellifi olması kuvvetle muhtemeldir. Bursalı olan Şeyh Ahmed, Ulu Cami müezzini Mehmed Efendi'nin oğludur. İlim ve fazilet sahibi olan Ahmed Efendi, kanaatkâr olduğu için şiirlerinde Kâni'î mahlasını tercih etmiştir. Bursa'da imam ve hatip olarak görev yapmış, 1640 yılından itibaren vaizlik vazifesinde bulunmuştur. 1644 yılında vefat eden Ahmed Efendi, Bursa Hacılar Mahallesi'ndeki Muallimhane haziresinde metfundur. Ahmed Efendi, İmam Yâfi'î'nin (öl. 768/1366) *Ravzu'r-Reyâhîn fî Hikâyâtî's-Sâlihîn* adlı eserini ve Şehâbeddin es-Sühreverdi'nin (öl. 632/1234) tasavvufî eseri olan *Avârifü'l-Ma'ârif* adlı kitabını *Şerefü'l-Mülûk fî'l-Adâleti ve's-Sülûk* adıyla Türkçeye tercüme etmiştir. Bu eserlerin dışında şairin *Divançe*'sinin olduğu bilgisi de mevcuttur (Doğan-Koyuncu, 2023, 7-8).

Müezzîn-zâde'nin hayır duaya vesile olacak bir eser bırakmak ve Hz. Muhammed'in şefaatine nail olmak amacıyla kaleme aldığı *Devletü'l-Uşşâk*, tespit edilebilen tek nüshaya göre 1471 beyitten müteşekkildir. *Devletü'l-Uşşâk*'ta mesnevi haricinde kaside ve kıta gibi farklı nazım şekilleri de tercih edilmiştir. Eserde muhtelif sıklıklarda altı farklı aruz kalıbı kullanılmıştır. Daha çok Eski Anadolu Türkçesi döneminde yazılan eserlerde anlatımdaki yeknesaklığı kırmak amacıyla farklı aruz kalıplarının ve nazım şekillerinin kullanıldığı bilinmektedir. Toplumun geneline hitap eden bir eser meydana getirmek amacıyla yazılan dinî içerikli metinlerde genellikle sade bir anlatım söz konusudur. *Devletü'l-Uşşâk*'ta genel olarak yalın bir dil tercih edilmiş, yazıldığı dönemin de etkisiyle bazen ikili, üçlü Farsça yapıtlı tamlamalara ve o dönem için çok kullanılmayan bazı Arapça ve Farsça kelimelere de yer verilmiştir (Doğan-Koyuncu, 2023, 14). Eserde sırasıyla âlemlerin ve Hz. Âdem'in yaratılışı, nur-ı Muhammedî'nin peygamberlerden intikali, Âmine Hanım'ın hamileliği, Hz. Muhammed'in veladeti esnasında meydana gelen hadiseler, Hz. Peygamber'in dünyaya gelişi, sultaneye verilmesi, annesi Âmine Hanım'ın ve dedesi Abdülmuttalib'in vefatı, Hatice ile evlenmesi, nübüvveti, Hz. Ebu Bekir ile Hz. Ömer'in Müslüman oluşu, Hz. Muhammed'in miracı, hicreti, bazı mucizeleri, bazı fetihleri, veda haccı, ahlakı, vasıfları ve vefatı anlatılmıştır. Müezzîn-zâde çoğu mevlid metinlerinin aksine eserinde Hz. Peygamber'in yaşamıyla ilgili daha fazla malumata yer vermiştir. Bu durum eserin hacmini arttırmıştır. Bununla birlikte eserde bahsi geçen konuların farklı mevlid metinlerinde de işlendiği görülmektedir (Doğan-Koyuncu, 2023, 19-20). Şair bu eserin türüyle ilgili iki beyitte mevlid kelimesini kullanmıştır:

İşit **mevlûdın** ol hânun safâya gark ola cânun

İrişe fazl-ı Rahmânun ide maksûdunı i'tâ¹ (2)

Didüm **mevlid** ü mi'râcın kemâlâtından efvâcın

Diyem anun da bir kaçın eger keşf eyleye keşşâf (1134)

¹*Devletü'l-Uşşâk*'tan yapılan alıntılarda Ahmet Doğan ve Fatih Koyuncu tarafından hazırlanan neşir (2023) esas alınmıştır.

2. Devletü'l-Uşşâk'ın Kaynakları ve Muhammediye ile Benzerlikleri

Müezzin-zâde *Devletü'l-Uşşâk*'ı kaleme alırken birçok kaynaktan yararlanmışır. Şair bazen istifade ettiği kaynakların isimlerini zikretmiş bazen de herhangi bir bilgi vermemiştir. Müellifin kullandığı ilk kaynak *Kurân-ı Kerîm*'dir. Müezzin-zâde eserin genelinde özellikle de işlediği konularda ilgili ayetlerden iktibaslarla bulunmuştur. Şairin bazı ayetleri manzum olarak tercüme etmesi dikkat çekicidir:

Nefsleriçün itmediler iddihâr

“Sadekû mâ ‘âhedu’llâhe”² a yâr (431)

Kavlühû ta‘âlâ “İnnî câ’ilün fi’l-arzı halîfeten”³

Ki ben bir kimse yaratsam gerekdir

Anı yirde halîfe_etsem gerekdir (57)

Eserin Kurân’dan sonra en önemli kaynaklarından biri Hz. Muhammed’in hadisleridir. Şair bazen hadislerden iktibaslarla bulunmuş bazen de hadisin metnini verdikten sonra onu manzum olarak tercüme etmiştir.⁴ Bu kitapta aktarılan hadisler *Sahîh-i Buhârî*, *Sahîh-i Müslim*, *Sünen-i Tirmizî*, *Sünen-i İbn-i Mâce* ve *Keşfü’l-Hafâ* gibi hadis kitaplarında yer almaktadır. Müellifin yararlandığı hadis kitaplarından biri de Ferrâ el-Begavî’nin (öl. 516/1122) güvenilir hadis kaynaklarından derlediği rivayetleri ihtiva eden *Mesâbihü’s-Sünne* adlı eseridir. Eserde hadisler konularına ve bölümlerine göre sıralandıktan sonra sahih ve hasen olmak üzere ikiye ayrılmıştır (Hatiboğlu, 2004, 258). Müezzin-zâde üç yerde *Mesâbihü’s-Sünne*’den hadis nakletmiştir. Ayrıca bir yerde Radiyyüddin es-Sâgânî’nin (öl. 650/1252) bazı sahih hadisleri nahiv konularına göre düzenlediği *Meşâriku’l-Envâr* adlı eserinden faydalanmıştır (Hatiboğlu, 2004, 361). Müezzinoğlu ayrıca metnin dört yerinde *Seb’iyyât* isimli kitaptan hadis aktarmıştır. Yine eserde Kelbî’nin (öl. 146/763) *Tefsîr* adlı eserinden bir rivayete yer vermiştir (Cerrahoğlu, 2022, 206):

Didi Tefsîrde Kelbî on beş eyyâm

İrişmedi ana Allâhdan a‘lâm (707)

Söyledi Câbir işit bir hoş haber

Kim Mesâbîhde gelüpdür mu‘teber (928)

Rivâyet itdi râvîler bu kavli İbni Mes‘ûddan

Ki Seb’iyyâtda yazmışdır bu resme eyleyüp isbâk (1433)

Kâle ‘aleyhi’s-selâm “El-mer’ü ma’a men ehabbe”⁵

Her ki mü‘min ola Allâh[a] tapa

Her kimi kim sevse anunla kopa (99)

Anunçün kim dimişdir sırr-ı “levlâk”⁶

Ki Hak “ma’rifetüke mâ-‘arefnâk” (38)

² “Allah’a verdikleri sözü yerine getirdiler.” (el-Ahzâb 33/23)

³ “Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım.” (el-Bakara 2/30)

⁴ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. Doğan-Koyuncu, 2024.

⁵ “Kişi sevdiğiyle beraberdir.” (Buhârî, “Edeb”, 96)

⁶ “[Ey Muhammed (sav)], sen olmasaydın, sen olmasaydın felekleri yaratmazdım.” (Yılmaz, 2013, 456)

Müezzinoğlu eserinde bazı Arapça ibarelere ve beyitlere de yer vermiştir. Bunlardan biri de Hz. Fatıma'nın babasının ölümü üzerine söylediği mersiye den alman iki beyittir. Bu şiir, bazı tarihî kaynaklarda geçtiği gibi Âşık Çelebi'nin *Meşâ'irü's-Şu'arâ* adlı tezkiresinde de yer almaktadır:

Mâzâ 'alâ men şemme türbete Ahmedâ
En lâ yeşümme mede'z-zamâni gavâliyâ

Subbet 'aleyye mesâ'ibu lev ennehâ

Subbet 'ale'l-eyyâmi sırne leyâliyâ (Yılmaz, 2020, 720-721; Kılıç, 2010, 147)

Eserin kaynaklarından biri de Süleyman Çelebi'nin *Vesîletü'n-Necât*'ıdır. Hem dil hem de muhteva açısından her iki eser arasında benzerlik söz konusudur. Burada işlenen konuların büyük bir bölümü *Vesîletü'n-Necât*'ta yer almaktadır. Şair, mevlid metinlerinin çoğunda bulunan tasliye olarak nitelendirebileceğimiz 8 farklı beyti, 9 yerde kullanmış aynı beyti en fazla iki kere tekrarlamıştır (Doğan-Koyuncu, 2023, 20). Özellikle *Vesîletü'n-Necât*'la incelediğimiz eser arasındaki benzer beyitler dikkat çekicidir. Aşağıda bu beyitlerden bazılarına yer verilmiştir:

Vesîletü'n-Necât	Devletü'l-Uşşâk
Çün Muhammed gelmesi oldı yakın Çok 'alâmetler belürdi gelmedin ⁷ (153)	Çün Muhammed gelmesi oldı yakın Çok 'alâmetler belürdi gelmedin (124)
Ger Muhammed olmaya idi ayân Olmayısardı zemîn ü âsumân (72)	Ger Muhammed olmaya-y-ıdı 'ayân Olmaz idi bu zemîn [ü] âsumân (103)
Ger Muhammed gelmeseydi âleme Tâc-ı izzet inmez idi Âdem'e (74)	Ger Muhammed bulmaya-y-ıdı vüçüd Olmaz idi Âdem'e 'izz [ü] sücüd (104)

Bu benzerliklerin dışında *Mevlid*'de yer alan bazı hadislerle *Devletü'l-Uşşâk*'ta bulunan hadisler aynıdır. Bu hadislerin her iki metinde sunuluşları da benzerdir. Önce hadislerin tercümelerine yer verilmiş, daha sonra hadisin metni aktarılmıştır:

Vesîletü'n-Necât	Devletü'l-Uşşâk
Mustafâ rûhını evvel kıldı var Sevdi anı ol Kerîm ü Kirdigâr (66) Kâle'n-Nebiyyu 'aleyhi's-selâm "Evvelü mâ halaka'llâhu rûhî"	Kamudan öndin ol Allâhu kâdir İşit imdi dime kim ne yaradır Yaratdı rûh-ı pâk-i Mustafâyı Şefî'ü'l-müznibîn kân-ı vefâyı (40-41) Kâle'n-Nebiyyu 'aleyhi's-selâm "Evvelü mâ halaka'llâhu rûhî"

Eserin temel kaynaklarından biri de yazıldığı zamandan itibaren halk arasında rağbet gören Yazıcıoğlu Mehmed'in *Muhammediye* adlı manzum eseridir. Anadolu'da dinî-tasavvufî kültürün yaygınlaşmasında etkili olan ve *Vesîletü'n-Necât*'la beraber çeşitli vesilelerle muhtelif mekânlarda okunan bu eser, dinî bilgilerin öğrenildiği bir kitap olmuştur. *Muhammediye*'de üç ana bölüm bulunmaktadır: 1-1413. beyitler yaratılışla ilgili; 1414-4756. beyitler Hz. Âdem'den itibaren Kur'an'da adı geçen peygamberlerin bazı özellikleri, Hz. Muhammed'in doğumu, hayatı, savaşları,

⁷ Bu çalışmada *Vesîletü'n-Necât*'tan yapılan alıntılar için M. Fatih Köksal (2022) tarafından hazırlanan eserden faydalanılmıştır.

mucizeleri ve yakınlarıyla ilgili; 4757-8765. beyitler kıyamet alametleri ve ahiret hayatıyla alakalıdır (Çelebioğlu, 2018, 79; Vanlı, 2022).

2.1. Muhammediye ile Şeklî Benzerlikler

2.1.1. Nazım Şekilleri ve Vezin Hususiyetleri

Şair eserinde *Muhammediye*'den faydalandığına ve alıntı yaptığına dair bir bilgi vermemiştir. Fakat gerek muhteva gerekse şekil açısından *Muhammediye*'den yararlandığı açıkça görülmektedir. Öncelikle Yazıcıoğlu Mehmed eserde anlatımdaki yeknesaklığı kırmak için tecüben, mesnevi, kaside ve kıta nazım şekillerini tercih etmiştir. Mesnevi nazım şeklinin hâkim olduğu *Devletü'l-Uşşâk*'ta aralarda kaside formunda yazılmış manzumeler ve kıtalar bulunmaktadır. Müezzinoğlu böylece *Muhammediye*'deki gibi anlatımdaki tekdüzeliği kırmaya çalışmıştır. Her iki eserde de farklı aruz kalıpları tercih edilmiş, bahir değişikliği "Bahri Âhar" ara başlığıyla belirtilmiştir. *Devletü'l-Uşşâk*'ta tercih edilen "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün, mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün, mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün, fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün, müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün ve mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün" kalıplarının Yazıcıoğlu *Muhammediye*'sinde de kullanıldığı görülmektedir.

Şairin sanat kabiliyetine göre değişmekle birlikte 17. asırda aruzla ilgili tasarruflara daha az müracaat edildiği bilinmektedir. Daha çok Eski Anadolu Türkçesi döneminde kaleme alınan eserlerde aruz tasarruflarına sıkça rastlanmaktadır. İki eserde de imale, med, zihaf ve vasl (ulama) gibi aruz hususiyetlerine sıkça başvurulmuştur. *Devletü'l-Uşşâk*'taki vezin tasarruflarında şüphesiz örnek alınan *Muhammediye*'nin etkisi de vardır.

2.1.2. Kafiye Hususiyetleri

Her iki eserde de mücerred kafiye'nin yanı sıra mürekkeb kafiye'nin tüm çeşitlerine yer verilmiş, pek çok beyit redifli olarak sunulmuştur. Rediflerin ek hâlinde bulunduğu gibi birden fazla kelimededen oluştuğu da görülmektedir. *Devletü'l-Uşşâk* ve *Muhammediye*'de mısra içi kafiye'li musammat beyitlere, birden fazla kafiye'ye sahip zü'l-kafiye'teyn örneklerine de rastlanmaktadır (Doğan-Koyuncu, 2023, 18). Aşağıdaki tabloda musammat ve zü'l-kafiye'teyn örneklerine yer verilmiştir:

Muhammediye	Devletü'l-Uşşâk
Unutdun âlem-i aslı hicâboldu sana faslı Dirîgâ kanı dost vaslı demedi mi haber Allâh ⁸ (2053)	Gel imdi e's-salât it yâd bu dem 'aşk-ile ey dil- şâd Olasın tamudan âzâd bulasın cennet-i havrâ (1)
Aceb var mı yürekde yâren senin Aceb var mı gökde sitâren senin (5921)	Şol evveldir arıdır ibtidâdan Şol âhirdir berîdir intihâdan (36)

Her iki eserde aruz tasarruflarından "kendözin, sekzinci, azmet (azamet)" gibi ses düşmelerine sıkça rastlanmaktadır. Yazıcıoğlu ve Müezzinz-zâde'nin kafiye'li kelimelerde umumiyetle aynı dildeki sözcükleri kullanmakla beraber bazen birini Türkçe diğerini Arapça veya Farsça kelimelerden tercih ettiği de görülmektedir.

2.1.3. Dil ve Üslup Özellikleri

Halkın geneline hitap etmek için kaleme alınan dinî metinlerde daha çok sade bir üslup tercih edilmektedir. Her iki eserde de genel itibariyle yalın bir anlatım görülmektedir. Kaside formunda yazılan manzumelerde Arapça ve Farsça kelimelere daha fazla yer verilmesi sebebiyle diğer manzumelere nazaran dil daha ağırdır. Şairler sanat

⁸ Bu çalışmada *Muhammediye*'den yapılan alıntılar için Âmil Çelebioğlu (2018) tarafından hazırlanan neşirden yararlanılmıştır.

kudretini daha çok bu bölümlerde göstermeye çalışmışlardır. İki eserde de anlatımdaki akıcılığı ve canlılığı sağlamak için kafiye unsurlarının yanı sıra farklı nazım şekilleri arasında sık geçişler yapılmıştır.

Devletü'l-Uşşâk'ta söykenmek, kagırmak, çign, kakımak, iltmek, yasanmak gibi Türkçe arkaik kelimelerin yanı sıra Eski Anadolu Türkçesi döneminde kullanılan -ısar/-iser, -gıl/-gil, -uban/üben, -van/-ven, updur/-üpdür, -avuz/-evüz gibi eklerin çokça tercih edildiği görülmektedir (Doğan-Koyuncu, 2023, 24). Söykenmek, kakımak ve çign kelimelerine *Muhammediye*'de de rastlanmaktadır. 17. asırda yazılan eserde Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde kullanılan kelime ve eklerin tercihinde *Vesiletü'n-Necât*'la beraber *Muhammediye*'nin de tesiri vardır.

Müezzin-zâde eserin bazı bölümlerinde *Muhammediye*'de olduğu gibi mevzuyla ilgili ayet ve hadislerle yer verdikten sonra bir kısmını tercüme etmiştir. Aynı konular işlendiği için iki eserde geçen ortak ayet ve hadislerin sayısı fazladır.

2.2. Muhteva Karşılaştırması

Devletü'l-Uşşâk'ın elde olan tek yazmasında ilk sayfa(lar) eksiktir. Eserin mevcut nüshasında tevhide dair olduğunu düşündüğümüz manzumenin son üç beytinde peygamber övgüsü vardır. Her iki eserde geleneğe uyularak tevhid bölümünden sonra peygamber methiyesine yer verilmiştir. Sebeb-i telif kısmından sonra iki eserde de âlemlerin yaratılması ve ilk yaratılan şeyin Hz. Muhammed'in nuru olduğuna değinilmiştir. Bu bahisler hacimli bir eser olması hasebiyle *Muhammediye*'de daha detaylı işlenmiştir. Her iki eserde insanın yaratılışına meleklerin itiraz etmesi, Hz. Âdem'in yaratılması ve dört büyük meleğin yerden toprak alması, meleklerin Âdem'e secde etmesi ve şeytanın buna itirazı, Hz. Muhammed'in dünyaya gelişi ve bu esnada meydana gelen olağanüstü hadiseler, Hz. Muhammed'in sütanneye verilmesi, Cebrail tarafından göğsünün yarılması, annesinin ve dedesinin vefatı, Hatice ile evlenmesi, Hira inzivaları, Cebrail'in ilk vahyi bildirmesi ve Hz. Muhammed'in peygamberliği anlatılır. Daha sonra iki eserde de İslâm-ı Ebî Bekr başlığı yer alır. Bu başlıkta anlatılan olaylar aynıdır. Buna göre Hz. Ebu Bekir ticaret için Şam'a gittiğinde bir gün rüyasında gökten ay ile güneşin yere inip önünde durduğunu görür. Hz. Ebu Bekir onlara sarılır ve elbise giydirir. Bir rahibe bu rüyanın tabirini sorar. Rahip ona Müslüman olacağını ve halife seçileceğini söyler. Daha sonra Mekke'ye geldiğinde Ebu Bekir iman eder.

Bir diğer ortak başlık ise İslâm-ı Ömer'dir. Burada Hz. Ömer'in Müslüman olması anlatılır. Şairin naklettiğine göre, Hz. Muhammed, Ebu Cehil ile Ömer'den birinin İslâm'la müşerref olması için dua eder. Bu dua vesilesiyle Ömer, Müslüman olur. Bu konudan sonra her iki eserde de miraç hadisesi, Hz. Muhammed'in Medine'ye hicreti ve bazı mucizelerine yer verilmiştir. Abdullah İbn Selâm'ın Müslüman oluşu, Hz. Peygamber ve arkadaşlarının Câbir'in evinde yemek yemesi, Medine'deki mescitte kuru direğin ağlaması, Selman-ı Farisî'nin teklifiyle şehrin etrafına hendek kazılması, Hz. Muhammed'in, Ümmü Seleme'nin evinde Ali'nin dizinde uyuması ve batan güneşe yeniden doğması için emretmesi işlenen ortak konulardır. Hz. Peygamber'in bazı savaşları her iki eserde de bahse konu edilmiş, daha sonra veda hacı anlatılmıştır. Hz. Muhammed'in ahlakı ve vasıfları yerleri farklı olmak üzere ortak işlenen konulardandır. Son olarak Hz. Muhammed'in vefat etmeden önceki nasihatleri, Hz. Peygamber'in hastalığından dolayı Hz. Ebu Bekir'in imamlığa geçmesi, ashabıyla helalleşmesi, Ukkâse isimli sahabe'nin hak talebinde bulunma hadisesi müşterek bahislerdir.

Müezzin-zâde'nin eserindeki ara başlıklarla *Muhammediye*'deki bazı başlıklar arasında benzerlik söz konusudur. Aşağıdaki tabloda bu hususa dikkat çekilmiştir:

Muhammediye	Devletü'l-Uşşâk
Faslün fi Nüzûlî'l-Vahy	Nüzûl-ı Cebrâ'il 'a[leyhi's-selâm]m bi'l-vahy
İslâm-ı Ebî Bekr	İslâm-ı Ebî Bekr Razıy[allâhu] 'Anh
İslâm-ı Ömer	Der-Beyân-ı İslâm-ı Ömer Razıyallâhu 'Anh
Faslün fi'l-Mî'râc	Fî Beyânı Mî'râcî'n-Nebıyyi 'Aleyhi's-selâm
Hicretü'n-Nebî	Sebebü Hicreti'n-Nebıyyi 'A[leyhi's-selâm]m mine'l-Mekketi ile'l-Medîneti bi-emri'llâhi

	ta'âlâ
Faslün fi'l-Gazavât	Fî Beyânî Ba'zu'l-Gazavât
Haccetü'l-Vedâ	Haccü'l-Vedâ'
Faslün fi Sıfâtî'n-Nebî-Faslün fi Ahlâkî'n-Nebî	Der-Ahlâk u Evsâf-ı Nebî 'A[leyhi's-selâ]m
Faslün Fi'l-Mu'cizât	Mu'cizât
Vefât-ı Resûlullâh Sallallâhu 'Aleyhi ve Sellem	Vefâtü'n-Nebî 'Aleyhi's-selâm

Muhteva hususundaki bu benzerlikler hiç şüphesiz Müezzîn-zâde'nin *Muhammediye*'den temel kaynak olarak yararlandığını göstermektedir. Konular ve konu başlıklarındaki müşterekliğin dışında bazı beyitler arasında dikkat çekici derecede benzerliklere rastlanılmıştır. Aşağıda her iki eserden alınan benzer beyitlere yer verilmiştir:

Muhammediye	Devletü'l-Uşşâk
Dediler yaratır mısın der-cihân Şu şahsı kim ede fesâd ile kan (721)	Didiler kim yaradır mısın anı İdüp anda fesâdı döke kanı (60)
Celâinden onun kamu havf edip Varıp arşı kuşattılar tavf edip (729)	Celâinden Hudânun itdiler havf Ki tevbe idüp 'arşa itdiler tavf (68)
Sen onun bilisersin İslâmı ne Pes onun girisersin İslâmına (1836)	İrisersin anun eyyâmına sen Girisersin anun İslâmına sen (372)
Vezîri olasin zamânında hem Halîfe olasin mekânında hem (1837)	Hem zamânında vezîrlik bulasin Hem mekânında halîfe olasin (373)
Dahi bir sözüm var sana dinle sen Ki Tevrât ü İncil Zebûr içre ben (1839)	Dahi bir sözüm var işit ey 'amû İncil [ü] Tevrât Zebûr içre kamu (374)
Dedi mu'cize sana yetmez mi ol Ki Şâm iline çünkü vardukda yol (1848)	Didi sana mu'cize yetmez mi ol Şâm iline çünkü vardı itdi yol (388)
Bir mağara var idi Ebû Kubeys dağında kim Anda tutardı Resûl ashâb ile gündüz mekân (1885)	Bir rivâyetde Ebû Kubeysde bir gâr var-idi Anda tutardı Resûl ashâb ana gündüz turah (411)
Dediler kim yâ Resûlallâh erişti uş 'Ömer Dedi kimdir kim elimde kurtara baş ile cân (1886)	Didiler kim yâ Resûlallâh irişdi uş 'Ömer Gelmedi illâ ki kanlar saçmaga hem-çü nukâh (413)
Kapı açın dedi kimdir dediler Dedi Cibrîl dahi kim var dediler (2101)	Kapu açın didi kim var didiler Dedi Cibrîl sana kim yâr didiler (501)
Selâm verdim dedi kim merhabâ ol Nebiyy ü sâlih ü ey sâlih ogul (2105)	Pes selâm virdi didi merhabâ ol Ey Nebiyyü sâlih [ü] sâlih ogul (505)
Bu ikisi ki zâhirde akar bil Birisidir Fırât u birisi Nîl (2128)	Bu iki kim zâhir akar bil didi Biridir Fırat biridir Nîl didi (522)
Nazar kıldı göricek bildi onu Ki budur ol nebî sâhib-mesânî (2679)	Nazar kıldı yüzine bildi anı Ki budur ol nice sâhib-mesânî (861)

Eger erkek suyu olursa sâbık Atasına olur oğlan mutâbık (2691)	Eger erkek suyu olursa sâbık Veled olur atasına mutâbık (870)
Dedi kıldın mı namâzı yâ Alî Dedi kılmadım edeb kıldım velî (2824)	Didi kıldun mı namâzı yâ 'Alî Didi kılmadum edeb kıldum velî (939)
Tâ 'Alî kıldı namâzını tamâm Vardı dolandı geri gün ey hümâm (2826)	Tâ 'Alî kıldı namâzını tamâm Vardı tolundı girü şems ey hümâm (941)
Turugeldi Ukâşe adlı bir pîr Fedâ olsun sana atam anam der (3923)	Çün itdi işbu sözi böyle tahrîr Turugeldi 'Ukâşe adlu bir pîr (1272)
Cevâbın Fâtıma pes verdi geri Cezâke'llâhu hayran dedi geri	Cevâbın Fâtıma pes virdi girü Cezâka'llâhu hayran turma yürü (1328)
Geri üçüncü kez kapıyı vurdu İşitip Fâtıma ona yügürdü (3986)	Girü üçüncü kez kapuya vurdu İşitdi Fâtıma pes örü turdu (1330)

Sonuç

Osmanlı Dönemi'nde muhtelif vesilelerle okunması gelenek hâline gelen eserler arasında şüphesiz *Vesiletü'n-Necât* ile *Muhammediye* ön plana çıkmaktadır. Yazıcıoğlu Mehmed'in Arapça eserinden tercüme ettiği *Muhammediye*'de mevlid türündeki eserlerde bulunan konuları ihtiva etmenin dışında siyer-i nebiye dair başka bahsiler de işlenmiştir. Dinî-destani bir hüviyet arz eden *Muhammediye* yazıldığı dönemden itibaren halk arasında rağbet görmüş, birçok mecliste mevlid gibi makamla okunmuştur. Biyografik kaynaklarda ve hatırat türü eserlerde *Muhammediye*'nin şöhreti söz konusu edilmiştir. Üzerine şerh ve nazireler yazılan *Muhammediye* bu türdeki birçok eserin yazılmasına kaynaklık etmiştir. *Muhammediye*'yi kaynak olarak kullanan şairlerden biri de 17. asır müelliflerinden Müezzîn-zâde'dir. Şair eserinde bazı kaynakların ismini zikretmiş, *Muhammediye*'den yararlandığına dair bir bilgi vermemiştir. *Devletü'l-Uşşâk* adlı eserinde naklettiği mevzuların çoğu *Muhammediye*'de işlenmiş, bazen aynı konu başlıklarına yer vermiştir. İslâm-ı Ebû Bekr ve İslâm-ı Ömer gibi başlıklar ve burada anlatılan hususlar aynıdır. 17. asırda kaleme alınan *Devletü'l-Uşşâk*'ta Eski Anadolu Türkçesi Dönemi'nde kullanılan kelime ve eklerin bulunması, farklı nazım şekillerinde yazılan manzumelerin yer alması, aynı aruz kalıplarının her iki eserde istimali, lafız ve mana itibarıyla benzer beyitlerin varlığı Müezzîn-zâde'nin *Muhammediye*'den kaynak eser olarak faydalandığını göstermektedir. *Devletü'l-Uşşâk*'taki bu hususiyet *Muhammediye*'nin Anadolu'daki tesirlerini göstermesi açısından önem arz etmektedir.

Kaynakça

- Âşık Çelebi. *Meşâ'irü's-Şu'arâ*, 3 Cilt. haz. Filiz Kılıç, İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, 2010.
- Beğenmez, Nuh Mustafa-Tavukçuoğlu, Orhan Kemâl. "Kaygulu Halil Efendi'nin Hâdi'l-uşşâk Adlı Eserinde Muhammediye Etkisi". *Rize İlahiyat Dergisi* 28 (2025), 295-312. <https://doi.org/10.32950/rid.1609150>
- Cerrahoğlu, İsmail "Kelbî, Muhammed b. Sâib". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 25/205-206. İstanbul: TDV Yayınları, 2002.
- Çalka, Mehmet Sait. "Yazıcıoğlu Mehmed'in Muhammediye'sinde Dinî ve Edebî Kaynaklar". *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi (OMAD)* 5/12 (2018), 33-43. <https://doi.org/10.17822/omad.2018.98>
- Çalka, Mehmet Sait. "Yazıcıoğlu Mehmed'in Muhammediye'sine Yazılmış Bir Nazire: Yûsuf Bin Sultan Şah'ın Muhammediye'si". *Hikmet* 4/8 (2018), 65-83. <https://doi.org/10.28981/hikmet.414229>
- Çelebioğlu, Âmil. *Yazıcıoğlu Mehmed Muhammediye*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2018.
- Doğan, Ahmet-Koyuncu, Fatih. "Müezzin-zâde'nin Devletü'l-Uşşâk Adlı Eserinde Manzum Hadis Tercümeleri" *Kırşehir Ali Evran Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü 25. Yıl Armağan Kitabı*, ed. Salahaddin Bekki vd. 55-77. Erzurum: Fenomen Yayıncılık, 2024.
- Doğan, Ahmet-Koyuncu, Fatih. *Müezzin-zâde Devletü'l-Uşşâk*. Çanakkale: Paradigma Yayınları, 2023.
- Hatiboğlu, İbrahim. "Mesâbihu's-sünne". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 29/258-260. İstanbul: TDV Yayınları, 2004.
- Hatiboğlu, İbrahim. "Meşâriku'l-envârî'n-nebeviyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 29/361-362. İstanbul: TDV Yayınları, 2004.
- Köksal, M. Fatih. *Mevlid-nâme*. Ankara: TDK Yayınları, 2011.
- Köksal, M. Fatih. *Süleyman Çelebi ve Vesiletü'n-Necât*. Ankara: TDK Yayınları, 2022.
- Latîfî. *Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ*. haz. Rıdvan Canım. Ankara: AKMB Yayınları, 2000.
- Mecdî Mehmed Efendi. *Hadâ'iku's-Şakâ'ik*. haz. Bilal Alpaydın - Fatih Odunkıran. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2022.
- Uğur, Abdullah. "Ekberî Düşüncenin Yaygınlaşmasında Bir Araç Olarak Edebiyat: Mevlid, Muhammediye ve Envârü'l-Âşıkîn" *Osmanlı'da İlm-i Tasavvuf*, ed. Ercan Alkan vd. 83-102. İstanbul: İsar Yayınları, 2018.
- Uzun, Mustafa İsmet. "Türkçe Siyer Kitapları". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 37/324-326. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Vanlı, Murat. "Muhammediye (Yazıcıoğlu Mehmed Efendi)". *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*. Erişim Tarihi: 31 Ağustos 2025. <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/muhammediye-yazicioglu-mehmed-efendi>.
- Yılmaz, Mehmet. "Hz. Fâtıma'nın Allah Resûlü'ne Mersiye Şiirleri", *AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/2 (2020), 711-731.
- Yılmaz, Mehmet. *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler*. İstanbul: Kesit Yayınları, 2013.